

ἀφὸν vagi ser transcrit per *ΑΡΙΪΑ; a una forma com aquesta sembla referir-se la grafia *apyia* que cita M-Lübke (REW, 520) del CGL III, 256.66. Com que les diverses formes romàniques no es poden explicar per l'evolució de cada idioma, hauran de provenir d'un centre romànic d'irradiació comú: it. *acciuga*, sic. *anciova*, prov. *anchoio*, fr. *anchois* [1546], RFgn. xxxii, 9, cast. *anchoa* [fi S. xviii; *anchova*, 1495], port. *anchova*; el basc *antxu* pot sortir de **antxo*a (*antxa*) per un fenomen corrent, en data recent, en aquest idioma, i per tant pot ser un mer castellanisme sense importància. En grec el mot està ben documentat des dels temps clàssics, i allí se'n dona una explicació etimològica com a compost, que no ens toca establir ací críticament, però que almenys assegura una antiguitat remota en aquella llengua. Que un nom romànic com aquest, i d'origen en definitiva grec, vingui d'Itàlia no ens pot estranyar, i allà hi ha també la *č* que crea una dificultat pertot, però no hi ha la *ó* ni hi falta explicació dels altres detalls.

Només a Sicília, Gènova i Provença és regular l'evolució del grup consonàntic *ɾʃ* com a *č*, per tant des d'aquestes zones s'han d'haver difós les diverses formes romàniques, i des del Migjorn d'Itàlia és probable que hagi partit l'it. *acciuga* (d'aquest pot sortir el sbr. *anéuga* usat avui a Ragusa, ZRPh. L, 522-3); però pel que fa a les altres formes romàniques, amb *ó*, Sicília queda descartada: allí la *ũ* llatina (i fins la *õ*) dóna *ú*; i tampoc el prov. *anchoio* sembla autòcton, per una raó semblant (*ou* < *o* en occità modern). La cosa més probable, doncs, és que la forma predominant en general es vagi difondre des de Gènova. I n'hi ha una preciosa confirmació indirecta en una altra variant, que designa una mena especial de sardineteta o anxova jove en parlars catalans i provençals: *amplioia*.

En docs. rossellonesos des de 1317: «vendre sarda o vayrat o *amplioia* o altre peys», en un de 1344 va en llista amb *ravella*, en un altre de 1379 amb el *seitó* (Alart, InvLC, en aquests dos articles i en *sarda*); avui aquesta forma s'usa a bastants llocs: en la llista de noms de peixos de Dénia (p. p. Chabàs, *El Archivo* II, 153), com a nom de la «sardina jove, petita anxova» peix valencià (A. Boscà, GGRV, p. 492), «sardina jove», *DAG.*; a Tarragona,¹ i en uns versos d'un vell pescador de Cadaqués (programa de festes de 1974): «no tenint altre peix, / els barrils omplen d'*amplioia*». També es degué usar en els afores de Barcelona, car en la descripció de l'eixaugada d'un art escrivia Pitarrà «junts van estirant, / y l'*amplioia*, brillent, / per dintre l'art ne fa bots» (*Gra y Palla, Singlots Po.* II, 215).

D'altra banda *maire d'amplioia* en el Rosselló i *amplioia* a Niça. A Gènova la forma *anciöa*, que hi està en efecte documentada, degué ser adoptada pels provençals de Niça, i d'altres llocs de la costa mediterrània, com *amplioia* ~ *amplioia*, amb el canvi de *ci* en *pl*, pel coneixement que ells tenien que el grup llatí *PL*, italià *pj*, dóna *č* a la costa de Gènova (*ciungio PLUMBUM*, *ciatta PLATTA*, *cianze PLANGERE*). Amb el

mateix cop assegurem que el cat. *anxova* i les formes semblants del portuguès, del castellà i del provençal (d'una d'aquestes dues passaria al francès) són també provinents de la costa italiana si bé sense la ultracorreció de *č* com a *pl*.²

DERIV.: *Anxovera*. *Anxoveta*; *anxovina*. *Anxovada*. *Enxubat*, dit d'un lloc tancat d'on l'aire es renova difícilment (*DFa.*): participi i verb *enxovar-se* han estat usats per diversos escr. Renaix. amb aquest i matisos semblants, si bé aplicats, no solament als llocs, sinó també a les persones que s'hi troben i a coses estretament relacionades: «tota aquella gernació allí *enxubada* es disgregà», Noller, *La Febre d'Or* (1891), «era un forat petit, fosc, *enxobat*, rònc», Pons i Massaveu, *Auca de la Pepa*; *enxovament* «bochorno», exs. de Pons i Massaveu, *Trascant per les Serres* (en un altre passatge de N. Oller, cit. *AlcM*, s. v. *enxovar-se*, arriba a significar 'arraular-se'); és convincent l'explicació semàntica que en dóna el *DBal.* (s. v. *anx-*) com a derivat d'*anxova*: «embanastar, meter las sardinas en una banasta o barril; met. embanastar, apiñar personas en un local estrecho como sardinas en banasta; *anxovat*: bochorno, sofocante, asfixiante».³

¹ En el Questionari 61 bis de l'Obra del Dicc. Gral. de la Ll. Cat. de l'IEC, § 11, que conservo des de 1924, consta el nom rossellonès, i aquí, com a sinònim de «meleta». — ² No és segur que part de les formes no italianes no vingui d'algun altre dels punts del Migdia o del Nord-est d'Itàlia, on es produeix el canvi de *ɾʃ* en *č*. A les Illes Lípari diuen també *ančova* (*VKR* III, 362), però no és segur que això sigui allí indígena o manllevat del Nord a través del català o el sicilià. Pel que fa al neerl. *ansjovis* (*anšovis*) i al. *anschovis* [1653], no vénen del basc (com es diu en el dicc. de Kluge) sinó d'una forma portuguesa, catalana o italiana. En el *DCEC* I, 201, ja vaig refutar l'explicació errada que donaven Křepinský i Skok de les formes amb *pl* i amb *č*: no cal repetir-ho. — ³ Si el verb s'usés sovint en present sabríem del cert si té *o* o *u*, però això ben rarament succeeix (de fet recordo haver sentit alguna molt rara vegada *s'enxuba*, però essent rar no és prova de cap força, car també es vacilla entre *s'embusa* i *s'embossa*, i això no ens ha privat d'adoptar allò). En els dos passatges de N. Oller es trobaria segons *AlcM* *-ovar-se* en l'un *-ubada* en l'altre; caldria comprovar quina de les dues grafies es troba a l'original, puix que ell era de Valls, on es distingeixen les dues consonants. De tota manera s'explica l'alteració de *-ovar* en *-ubar*, per influència del sinònim *estuba* = *enxubament*, i d'*enxub* variant local d'*aljub*; però no pensem que el nostre pugui ser veritable derivat d'*aljub* perquè no hi ha base semàntica prou convincent, i d'altra banda la cosa corrent és *anjub*, *enjub* (o *aljub*) i aquella *-x-* és més cosa de grafia imperfecta (inclús pot haver-hi influència d'*anxovar*) que de pronúncia. Segur que una de les dues grafies en Oller és deguda a la despreocupada intervenció d'un «savi». Però quina, serà impossible de saber-ho, si